

Liskó Ilona

Az iskolaszékek kapcsolatai

1995 tavaszán a Művelődési és Köznevelési Minisztérium Köznevelési-politikai Tanácsának felkérésére az Oktatáskutató Intézet kutatást folytatott az iskolaszékek eddigi működéséről. A kutatás az iskolaszékek megalkakulása óta összegyűjtött tapasztalatokat kívánta összefoglalni annak érdekében, hogy az oktatásirányítás ezeknek birtokában dönthesse az iskolaszékek fejlesztésének további teendőiről.

Miután az iskolaszékek már működő intézményekbe illeszkedtek, munkájuk eredményessége főként azon múlott, milyen kapcsolatot sikerült kialakítaniuk az iskola többi szereplőivel: a szülőkkel, a pedagógusokkal, az iskolavezetéssel és az önkormányzattal.

Az iskolaszék és a szülői munkaközösség

Természetesen az iskolaszékek létrejötte előtt is léteztek szülői szervezetek az iskolákban, ezek a legtöbb helyen a szocialista időszakban létrehozott szülői munkaközösségek voltak. A szülői munkaközösségeknek az volt a feladatuk, hogy a szülők oldaláról támogassák a pedagógusok és az iskolavezetés munkáját. A szülői munkaközösségek szerepét egyértelműen az iskolavezetés határozta meg, legtöbbször abban, hogy az iskolai és osztályszintű rendezvények alkalmával segítsenek a szülők a szervezési és lebonyolítási munkákban. A szülői munkaközösségek tagjainak semmiféle információjuk nem volt az iskolák működését érintő lényeges kérdésekről, és egyáltalán nem volt kompetenciájuk arra, hogy ilyen kérdésekbe beleszóljanak.

Főként a kis létszámú iskolákban fordult elő, hogy nem hozták létre az iskolaszéket, és most is csak a szülői munkaközösség az egyetlen szülői szervezet. (Az ilyen iskolákban a 464 fős átlagléttszámmal szemben a tanulók számának átlaga mindössze 69 fő.) Ezeknek az iskoláknak a többsége 1990 után induló egyházi és alapítványi iskola. (Míg az összes vizsgált iskola 81%-ában működik egymás mellett a két szülői szervezet, ez az egyházi iskolák 50%-ában és az alapítványi iskolák 31%-ában fordul elő.)

Akár mind a két szervezet működik, akár csak az egyik, az iskolaszékek elnökeinek többsége az iskolaszéket mint szervezetet tekintélyesebb és nagyobb kompetenciájú szervezetként definiálta, mint a szülői munkaközösséget. Az általam említett különbségek az alábbiakban foglalhatók össze:

- Az iskolaszék nemcsak szülőkből, hanem önkormányzati képviselőkől és tantestületi tagokból is áll, és ez emeli a tekintélyét.
- Az iskolaszék partnere az iskolavezetésnek, míg a szülői munkaközösség inkább alárendeltje, amelynek az iskolavezetés ad feladatokat.
- Az iskolaszéknek információja és beleszólási joga van az iskola működését érintő kérdésekbe, míg a szülői munkaközösség ilyesmivel nem foglalkozik.
- Az iskolaszékek szülői oldalának képviselői főként az adott iskola elitjét jelentő szülői körből kerülnek ki, és gyakrabban férfiak, míg a szülői munkaközösségekben főként a sok szabadidővel rendelkező anyák foglalnak helyet.

– A szülői munkaközösségek főként a kisebb intézményi egységek (osztályok) szintjén fejtenek ki aktivitást, míg az iskolaszékek mindig intézményi szintű szervezetek.

A felsorolt különbségekből részben az következik, hogy a szülői munkaközösségeknek kisebb a tekintélyük, mint az iskolaszékeknek, részben pedig az, hogy a szülői munkaközösségek sokkal inkább beágyazottak a szülők közösségeibe, illetve sokkal közvetlenebb a kapcsolatuk a szülőkkel mint az iskolaszékeknek, amelyek intézményi szintűek, és amelyeknek a tagjai azontúl, hogy megválasztották őket, gyakran semmiféle kapcsolatban nincsenek a szülőkkel.

Az iskolaszékek megszervezésének idején az oktatásügyben fellángoltak a viták arról, hogy szükség van-e ezek után a szülői munkaközösségekre. A vitát azóta eldöntötte az élet, a legtöbb iskolában az új iskolaszékek mellett megőrizték a régi szülői munkaközösségeket is. 1995-ös felvételünk során a kétféle szervezet egymás mellett élésének az alábbi variációit tapasztaltuk:

– Az iskolaszék megszervezése feleslegessé tette a korábbi szülői munkaközösség működését, és az megszűnt létezni. (Ez a helyzet főként azokat az iskolákat jellemzi, ahol az iskolaszékek nem nyertek komoly funkciót, és lényegében ugyanazt csinálják, amit korábban a szülői munkaközösség, vagyis segítenek a tantestületnek a szervezési feladatok ellátásában.)

– Az újonnan megszervezett iskolaszék és a régi szülői munkaközösség egymás mellett létezik, de lényegében sem formális, sem informális kapcsolat nincs közöttük. (Ez olyan iskolákban jellemző, ahol korábban is viszonylag erős szervezet volt a szülői munkaközösség, de ettől függetlenül új szülők bevonásával szervezték meg az iskolaszéket.)

– Az iskolaszék és a szülői munkaközösség szorosan együttműködik, megosztják a feladatokat és támaszkodnak egymás munkájára. (Ez főként olyan iskolákban jellemző, ahol az iskolaszék a szülői munkaközösségből nőtt ki, de új, önálló feladatokat kapott, amelyek nem tartoznak a szülői munkaközösségek kompetenciájába.)

Azokban az esetekben, amikor megszüntették a szülői munkaközösséget, vagy ahol a két szervezet egymástól függetlenül működik, általában az a tapasztalat, hogy az iskolaszék mögül hiányzik a „szülői bázis”, nincs folyamatos kapcsolat a választók és képviselők között, és nagy az esélye annak, hogy az iskolaszék elszigetelődik és működése formális marad.

Azokban az esetekben, amikor a szülői munkaközösség és az iskolaszék szorosan együttműködik, általában az a munkamegosztás, hogy az iskolaszék foglalkozik a „stratégiai” kérdésekkel, a szülői munkaközösség pedig a szervezési „aprómunkát” végzi, az iskolaszék foglalkozik az intézményi szintű ügyekkel, a szülői munkaközösség pedig az osztályproblémákkal. Ez az együttműködés általában azokban az iskolákban fordul elő, ahol az átlagnál aktívabbak a szülők és eredményesebben működnek a szülői szervezetek.

Ennek a tapasztalatnak a nyomán az a kérdés is felmerülhet, érdemes-e az iskolákban két szülői szervezetet működtetni, amelyek jobb esetben kiegészítik egymást, rosszabb esetben csupán egymás mellett léteznek. Lehet, hogy szerencsebb lenne, ha az iskolaszék lenne az egyetlen intézményi szintű szervezet, és a szülői munkaközösségből megalakulnának az iskolaszék osztályszintű egységei, amelyek a szülőkkel való folyamatos és intenzív kapcsolatot biztosítanák.

Az iskolaszék és a szülők

Az iskolaszékek szülői „oldalát” ugyan szinte minden iskolában demokratikusan választották meg, de az iskolaszékek működése során gyakran tapasztaljuk, hogy nem sikerül élő kapcsolatot kiépíteniük választóikkal. Ebből az következik, hogy az iskolaszékek tagjai nem ismerik választóik álláspontját az iskolaszékek napirendjére kerülő kérésekben, és nem informálják választóikat arról, hogy miben hogyan foglal állást az iskolaszék.

Ezt a problémát az iskolaszékek elnökei közül igen sokan felvetették, és jó néhány iskolaszékben próbálkoztak is az intenzívebb kapcsolattartással. Ennek a leggyakoribb módjai a következők:

- Az iskolaszékek tagjai részt vesznek a szülői értekezleteken.
- Az iskolaszékek tagjai fogadóórát tartanak, ahol a tanárokhoz hasonlóan ők is felkereshetők.
- Az írásos kommunikáció különböző formáit választják: iskolai újság, szülői hírlevél vagy más eszközök útján.
- Előfordul, hogy az iskolaszék tagjai számára a szülői vélemények megismerésének és a szülők tájékoztatásának csupán az informális kapcsolattartás és a kötetlen beszélgetés az útja. Ez főként a kisebb települések iskoláiban járható út, ahol mindenki ismeri egymást, és a közvetlen információáramlásnak nincs akadálya.

Ahol a próbálkozások nem vezettek eredményre, ott az iskolaszékek és a szülők közötti kommunikáció hiányát az alábbiakkal magyarázzák:

- Az iskolákban kialakultak és működnek a szülők és a pedagógusok kapcsolatát biztosító csatornák, de az iskolaszékek és a szülők kapcsolattartásának a bejáratott formái még nem alakultak ki.
- A szülők az elmúlt 40 év alatt pontosan megtanulták azt, hogy mire jó és hogyan működik a szülői munkaközösség, de nincsenek igazán tisztában az iskolaszékek funkciójával.
- A szülők többsége nem is igényel aktív kapcsolatot az iskolaszékekkel. Többségük kielégítőnek tartja az iskolával való kapcsolatát, ha többé-kevésbé rendszeresen érintkezik a gyerekeit tanító pedagógusokkal, és nem is kíván ennél intenzívebben foglalkozni az iskola problémáival.

A szülőknek az iskolával mint intézménnyel való kapcsolata természetesen társadalmi rétegenként és ennek megfelelően iskolatípusonként is eltérő. A társadalmi réteghelyzetet tekintve az értelmiségi és a középosztályi szülőktől várható ezen a téren a legnagyobb aktivitás. Ennek megfelelően aktívabbak a szülők a középosztályi lakóközrtegekben működő városi általános iskolákban és passzívabbak a külvárosi vagy a községi általános iskolákban. Aktívabbak a gimnáziumokban, kevésbé aktívak a szakközépiskolákban, és egyáltalán nem mutatnak aktivitást a szakmunkásképzőkben. Megfigyelhető az is, hogy minél fiatalabbak a gyerekek, annál nagyobb aktivitás várható a szülőktől az iskola ügyeiben (ezért talánunk különösen aktív szülőket a szerkezetváltó gimnáziumokban, ahova 10-12 éves korukban íratják be a gyerekeket). De természetesen csökkenti a szülői aktivitást, ha az iskola a lakóhelytől földrajzilag távol esik (a gyerek bejáró vagy kollégista).

Az értelmiséghez és a középrétegekhez tartozó szülők nagyobb aktivitása azzal magyarázható, hogy pontosabb és határozottabb elképzeléseik és igényeik vannak gyerekeik iskoláztatását illetően, amit meg tudnak fogalmazni az iskola felé, amit számon mernek kérni az iskolán, és aminek a megvalósításához segítsé-

get is tudnak nyújtani az iskolának. Ez utóbbinak az a feltétele, hogy az iskolavezetést és a pedagógusokat magukkal egyenrangú partnereknek tekintik, akikkel képesek együttműködni. Az alsóbb társadalmi rétegekhez tartozó szülők sokkal bizonytalanabbak gyerekeik iskoláztatására vonatkozó elképzeléseiket és igényeiket illetően, és ezt kevésbé tudják artikulálni. Ugyanakkor hajlamosabbak arra, hogy az iskolavezetést és a pedagógusokat maguknál tekintélyesebbnek ismerjék el, ami megakadályozza az őszinte érintkezést. Ebből fakad, hogy ha elégedettek az iskola működésével, annak sem igen adnak hangot, és ha elégedetlenek, akkor is óvakodnak attól, hogy ezt kifejezzék.

Az iskolaszékek és a szülők folyamatos aktív kapcsolatának a kiépítését az iskolaszékek tapasztalatlanságán és a szülők passzivitásán túl is számos tényező nehezíti. Egyrésztől ugyanazzal a dilemmával találják szemben magukat az iskolaszékek tagjai, mint minden egyéb intézmény választott képviselője: mennyiben képviselhetik a saját álláspontjukat, és mennyiben kötelezettek arra, hogy saját álláspontjuk kialakításánál választóik véleményét is figyelembe vegyék.

Másrésztől, ha szeretnék is képviselni „választóik” véleményét, az iskolaszékek nem rendelkeznek önálló eszközökkel és saját kiépített hálózattal ahhoz, hogy a folyamatos kommunikációt megvalósíthassák. Az iskolaszékek közül ugyan jó néhányan tettek arra többé-kevésbé sikeres kísérletet, hogy megtalálják a szülőkkel való kommunikáció eszközeit, de az a tapasztalatunk, hogy ebben a tekintetben azok voltak a legsikeresebbek, amelyek „külső” segítséget is kaptak. Könnyebb elérni a szülőket ott, ahol pl. az iskolavezetés az iskola infrastruktúráját (iskolaitatókár, írógép, fénymásoló stb.) az iskolaszék rendelkezésére bocsátja, és sikeresebb a szülőkkel való kommunikáció azokban az iskolákban, ahol az iskolaszék szorosan együttműködik a szülői munkaközösséggel, amelynek kiépített hálózata van a szülők felé.

Speciális helyzetet mutatnak a szülői aktivitás tekintetében az egyházi és az alapítványi iskolák. Mindkét esetben azt tapasztaltuk, hogy a szülők aktívabbak az átlagnál, de míg az egyházi iskolákban nagy gondot fordítanak arra, hogy szabályszerűen megalakítsák és működtessék az iskolaszékeket, az alapítványi iskolákban erre ritkábban kerül sor. Ennek valószínűleg az az oka, hogy az egyházi iskolák igen gyakran helyi konfliktusok közepette kezdtek el a működést, ahol a szülői érdekvédelem megkövetelte egy ilyenfajta szervezet létrejöttét, az alapítványi iskolák elindulása körül azonban kevesebb volt a konfliktus, és így az iskolaszék sem kapott valódi funkciókat.

Kutatásunk során megfigyelhettük, hogy az iskolaszékek a legtöbb esetben nem az iskolavezetés ellenzékeként (kontrolljaként) működnek, hanem inkább az iskolavezetés támogatójának a funkcióját töltik be. Valószínűnek tartjuk, hogy a szülők és az iskolaszékek laza kapcsolatát az is magyarázza, hogy az iskolákkal szemben kritikus szülők ugyanúgy nem merik kifejezni ellenvéleményüket az iskolaszék tagjainak, mint az iskolavezetésnek. Lényegében attól tartanak, hogy egy esetleges konfliktushelyzetben az iskolaszék szülői tagjai nem a szülők, hanem az iskolavezetés oldalára állnak.

Ha jó a kapcsolat az iskolaszék szülői „oldala” és az igazgató között, illetve ha az igazgató fontos szerepet tulajdonít az iskolaszéknek, sokat tehet az iskolaszék menedzselése, illetve az iskolaszék és a szülők közötti kapcsolat ápolása érdekében. Akár oly módon, hogy alkalmat szervez az iskolaszéknek a szülőkkel való találkozásra, akár oly módon, hogy az iskolai rendezvényeken „szerepelteti” az iskolaszék tagjait, hogy demonstrálja az intézmény jelentőségét.

Azt tapasztaltuk, hogy a szülők minden olyan helyzetben aktivizálhatók, ha az iskola léte kerül veszélybe. Ilyenkor még azok a szülők is elmennek a gyűlésekre, megmozdulásokra, demonstrációkra, akik egyébként hűvös távolságtartással kezelik az iskolát. Ez azt jelenti, hogy az iskolák csendes mindennapjaiban a szülők többsége feleslegesnek érzi az iskola körüli aktivitást (a nyüzsgést, a formális ülésezést és értekezést), de ha az iskola érdekeit valóban sértő intézkedések ellen kell fellépni, a szülői aktivitás is értelmet nyer.

Az iskolaszék és a tantestületek

Amilyen gyakran tapasztaljuk az iskolaszékek és az iskolavezetés támogató együttműködését, olyan ambivalens az iskolaszékek és a pedagógusok viszonya. A köztük lévő, hol lepezett, hol nyíltabb feszültség általában abból fakad, hogy eldöntetlen az a kérdés, hogy mennyire bírálhatja az iskolaszék a pedagógusok munkáját, van-e egyáltalán kompetenciája megítélni azt.

Az iskolaszék az első olyan szervezet, amely alkalmat ad a szülők egy csoportjának arra, hogy betekintést nyerjenek az iskola „belső világába”, arról közvetlen tapasztalatot szereznek, beleértve az iskolavezetés és a tantestületek munkáját is. Ezt a pedagógusok egy része szakmai öntudatból visszautasítja (nem értenek hozzá, laikusok, elfogultak, nincs kompetenciájuk stb.), és miután az iskolaszékek irányítása sok helyen valójában az igazgató kezében van, annak a gyanúja is fölmerül bennük, hogy a szülők az iskolavezetéssel szövethetnek a pedagógusok ellen. Az igazgatók számára ettől eltérően vetődik fel a kérdés. Miután az iskolák gazdasági ellehetetlenülése miatt igen nehéz helyzetben vannak, minden segítségét sívesen fogadnak, ami sikeresebbé teheti az intézmény menedzselését. Ennek érdekében azt is vállalják, hogy a szülők egy csoportja betekintést nyerhessen az intézmény belső ügyeibe, de ennek általában az a feltétele, hogy az iskolaszék szülői tagjai megbízható-támogató-elfogadó partnerei legyenek az igazgatóknak, és hogy az ügyekbe való betekintés korlátait az igazgató szabhassa meg.

Az iskolák belső világába bepillantó szülők a finanszírozási nehézségek feltérképezése mellett óhatatlanul szembesülnek a pedagógiai munka hiányosságaival és a tantestületek problémáival is. Még a legjobb iskolákban és a legkiválóbb tantestületekben is felbukkan egy-egy olyan pedagógus, akinek a szakmai vagy pedagógiai képzettsége, módszerei vagy diszpozíciója kívánnivalót hagy maga után. Az iskolaszékek ülésein folytatott beszélgetések során ezek a problémák szükségképpen fölmerülnek, és a kiszivárgó „hírek” nyomán a tantestület máris úgy érezheti, hogy ez a valójában laikus testület olyan szakmai kérdésekbe avatkozik bele, amire nincs felhatalmazása. Egy-egy különösen problematikus esetben még az is előfordul, hogy az igazgató az iskolaszéktől vár támogatást abban, hogy hogyan szabadulhatna meg attól a pedagógustól, akinek a munkájával elégedetlen. Ezek az esetek szükségképpen elégedetlenséget és feszült helyzetet teremtenek az intézményekben.

Nemcsak az iskolaszékek szülői tagjai viszonyulnak kritikusabban a tantestületekhez, mint az igazgatókhoz, hanem a pedagógusok álláspontja is gyakran közömbös vagy elutasító az iskolaszékekkel szemben. Ez már abban is megnyilvánul, hogy a pedagógus „oldal” megszervezése is ritkábban történik választás, gyakrabban önkéntes jelentkezés vagy kijelölés útján. A tantestületek többségében ugyanis nem könnyű olyan pedagógust találni, aki megbízást vállal az iskolaszékben. A pedagógusok többsége amúgy is túlterheltnak érzi magát, és az

iskolaszéket jelentősebb funkció nélküli „gíttegyetnek” tartja, ami inkább terheli, mint könnyíti az iskola munkáját.

A pedagógusok nemcsak azért zárkoznak el attól, hogy a szülők „beleszóljanak” az iskola dolgaiba, mert szakmai autonómiájukat féltik, hanem azért is, mert a szülőkkel való megbeszélés, vita és egyeztetés rendkívül időigényes. Előfordul, hogy pusztán időtakarékoságból, illetve kényelemből akkor sem vállalják a szülőkkel való együttműködést, ha maguk is pontosan tudják, hogy ez hatékonyabbá tenné a munkájukat. Ebben a tekintetben a kivételes esetet az jelenti, amikor a gyerekekkel valami „baj” van az iskolában. Ilyenkor egyetlen pedagógus sem mulasztja el, hogy a szülőkhöz forduljon segítségért. Pedig könnyen lehet, hogy ha az együttműködés folyamatos lenne, az ilyen „nehéz” helyzetek megelőzhetőek lennének.

A tantestületeknek az iskolaszékekkel szembeni gyanakvásához és ellen-szenvéhez az is hozzájárul, hogy a pedagógusok jelenlegi társadalmi helyzete rendkívül kiegyensúlyozatlan. Hiába sikerült a rendszerváltás után kiharcolniuk a tartós biztonságot ígérő közalkalmazotti státust, az oktatásügy hiányos finanszírozása nem teszi lehetővé, hogy ez anyagiakra is átváltható legyen. Többségük jelenleg is túlterhelt és alul fizetett munkavállalónak érzi magát, akinek szakmai tudását a társadalom nem övezi kellő megbecsüléssel. Az utóbbi években elszaporodott iskolabezárások és az egyházi kártalanítás nyomán pedig olyan helyzet állt elő, hogy a közalkalmazotti „védtetés” is elveszni látszik, és jó néhány településen a pedagógus-munkanélküliség is valóságos perspektívává vált. Találón hangzik az egyik szülő megjegyzése, aki azt mondta a pedagógusokról, hogy azért figyelik gyanakvással az iskolaszékeket, mert elvesztették korábbi biztonságérzetüket.

Az iskolaszék és az iskolavezetés

Az iskolaszék elvileg minden esetben korlátozza az iskolavezetés, illetve az igazgató hatalmi helyzetét. Ez még akkor is így van, ha a törvény az iskolaszékeknek nem adott erős jogosítványokat. Az újonnan megalakuló szervezet tagjai így is információt kérnek és véleményt alkotnak az iskolák helyzetéről és az ott zajló eseményekről, ami minden esetben odafigyelést, törődést, vagyis pluszmunkát igényel az igazgatóktól.

Az iskolaszékek tevékenységének minősége nagymértékben attól függ, hogy milyen kapcsolatot sikerült kialakítaniuk az iskolák igazgatóival. Az iskolaszék és az igazgató kapcsolatán belül pedig kitüntetett szerep jut az iskolaszék elnökének. Ezért tapasztaljuk, hogy az iskolák igazgatói olyan szülőkkel egykeznek bejuttatni az iskolaszékekbe, akiket már régebben ismernek, és akikben megbíznak.

Vizsgálatunk során az iskolaszékek és az igazgatók kapcsolatának az alábbi variációval találkoztunk:

- Ahol az igazgató és az iskolaszék között szoros kapcsolat és egyetértés van, ott az iskolaszék fontos támogató szerepet játszik az intézmény menedzselésében.
- Ahol az igazgató nem tulajdonít különösebb szerepet az iskolaszéknek, ott igen gyakran az iskolavezetés mellett, de arra hatástalanul, meglehetősen formálisan működik.
- Ahol a pedagógusok és a szülők egy része is elégedetlen az iskolavezetéssel (főlmerül az igazgató leváltása), ott előfordul, hogy az iskolaszék az igazgató ellenzékéként működik, kontrollálja a tevékenységét, sőt szerepet vállal a megbuktatásában.

Vizsgálatunk tapasztalatai azt mutatják, hogy 1995-ben az első két eset meglehetősen gyakorisággal, míg az utolsó igen ritkán fordult elő az iskolákban.

Az iskolaszékek tevékenységét és az iskolaszéket mint szervezetet lebecsülő igazgatók között szép számmal fordulnak elő tapasztalt, jó szakemberek, akik sikeresen menedzselik és határozottan kézben tartják intézményeiket. Álláspontjukat általában azzal magyarázzák, hogy az intézmény az ő vezetésükkel eddig is jól működött, nincs szükség arra, hogy a szülők beleszóljanak a munkájába, illetve a velük folytatott egyezkedés és vita csak nehezíti a dolgát.

Az igazgatók számára kényelmetlenné válhat az iskolaszék aktivitása azokban az esetekben is, amikor igazgatócserére, illetve új vezetői pályázat kiírására kerül sor. Ilyenkor immár nemcsak a tantestületek szólhatnak bele a pályázatok értékelésébe, hanem az iskolaszékek, illetve a szülők is. Előfordul, hogy egy-egy pályázat elbírálásában nincs egyetértés, és akkor a konfliktus nemcsak a tantestületet, hanem a szülők csoportját is megosztja.

Ha az iskolaszék elnöke vagy tagjai nincsenek jó kapcsolatban az igazgatóval vagy az igazgató lebecsüli az iskolaszék jelentőségét, és nem törődik különösebben vele, az iskolaszék munkája könnyen ellehetetlenül. Egyrészt azért, mert az iskolaszék az igazgatón keresztül juthat csak hozzá az iskola működését érintő információkhoz, másrészt mivel a törvény nem teszi kötelezővé az iskolaszék állásfoglalásainak elfogadását, lényegében az igazgatótól függ, hogy intézkedései, illetve döntései előtt mennyire veszi ezeket figyelembe.

Azért is fontos az igazgatóval való jó kapcsolat, mert az iskolának a fenntartóval való kapcsolata is általában az igazgatón keresztül bonyolódik. Az igazgató vesz részt az önkormányzati bizottsági és testületi üléseken, és ha nem akarja, az itt szerzett információkat nem osztja meg az iskolaszékkel.

Az igazgatók és az iskolaszékek kapcsolatát illetően vizsgálatunk során csak pillanatképet tudtunk rögzíteni. Könnyen előfordulhat, hogy a személyi feltételek és a környezet változásai folytán ezek a kapcsolatok átalakulnak. Mint ahogy jó néhány iskolaszékben beszámoltak arról, hogy kezdetben közömbös vagy hűvös volt a kapcsolat az igazgatóval, de később javult a viszony, és az igazgató egyre inkább elismeri az iskolaszék jelentőségét.

Az iskolaszékekkel együttműködő igazgatók minden esetben igyekeznek az iskolaszéket felhasználni az önkormányzatokkal való alku folyamatában. Ez általában úgy realizálódik, hogy ha az igazgató szeretne valamit elérni az önkormányzatnál, kérését az iskolaszék állásfoglalásával nyomatékosítja. Ugyanígy az iskola-vezetés álláspontját tolmácsolja az iskolaszék azokban az esetekben is, amikor az igazgató elégedetlen a fenntartó önkormányzattal. Mind a kérések, mind a kritikai megjegyzések hatékonyabbnak tűnnek, ha nem a fenntartó „alkalmazottainak”, hanem a tőle független szülőknek a nevével vannak fémjelvezve. Ennek az eljárás-módnak a speciális esete az iskolabezárás, illetve az egyházi kártalanítás, amikor mindig az iskolaszék a nyílt sisakos küzdőfél, és az iskolavezetés, valamint a tantestület szelárnyékába húzódva vesz részt az eseményekben.

Az iskolaszék és az iskolafenntartók

Az iskolaszékek és az önkormányzatok viszonya legalább olyan ellentmondásos, mint a tantestületekhez fűződő viszony. Ennek a kapcsolatnak lényegében két összetevője van: az egyik az iskolaszékek önkormányzati tagjainak (az önkor-

mányzati „oldalnak”) a tevékenysége, a másik pedig a két szervezet közötti kapcsolat alakulása.

Ami az önkormányzati oldal összetételét illeti, általában már az iskolaszékek megszervezésénél kiderül, hogy a három „oldal” különböző eljárások eredményeként áll össze. A szülői „oldal” tagjait demokratikusan választják (vagy legalábbis betartják a demokratikus választás szabályait), a pedagógusok közül főként azok kerülnek be az iskolaszékekbe, akik ezt önként elvállalják, az önkormányzatok pedig kijelölik erre a funkcióra a képviselőket. Azokon a településeken, ahol sok az iskola, előfordul, hogy egy-egy képviselő több iskolában is tagja az iskolaszéknek. Nyilvánvaló, hogy ilyen esetekben csak formális lehet a jelenlétük.

Gyengíti az iskolaszékek önkormányzati „oldalát” az is, hogy míg a pedagógus és a szülői „oldal” 3-4 évre állandó maradhat, az önkormányzati „oldal” összetétele az önkormányzati választásokkal nagy valószínűséggel megváltozik. Találtunk olyan iskolaszéket, ahol például még 1995 tavaszára sem sikerült pótolni a 94-es önkormányzati választások során kiesett képviselőket.

Az önkormányzati „oldal” súlya az iskolaszékekben attól is függ, hogy mennyire fontos képviselőt delegált a fenntartó. Ahol maga a polgármester, az alpolgármester vagy valamelyik bizottság elnöke került be az iskolaszékbe, ott szorosabban fűződik a kapcsolat a fenntartóval, és megnő az iskola érdekeiben történő lobbyzás lehetősége.

Kétségtelen, hogy az iskolaszékek természetéből adódóan az önkormányzati képviselők töltik be ezekben a szervezetekben a leginkább ellentmondásos funkciót. Jól érzékelhető ez az iskolák és az önkormányzatok között kibontakozó vitás helyzetekben, amikor a pedagógusok és a szülők egyértelműen védhetik az iskola érdekeit, míg az önkormányzati „oldal”-nak az iskolában az önkormányzat, az önkormányzatban pedig az iskola érdekeit kellene képviselnie.

Majdnem minden iskolaszékben az önkormányzati „oldal” aktivitása a leggyengébb: ők vállalják a legkevesebb feladatot és ők hiányoznak a legtöbbször az iskolaszékek üléseiről. Ennek nemcsak az az oka, hogy ők kötődnek a legkevésbé az iskolához, hanem az is, hogy ők a legelfoglaltabbak és egyébként is a legtöbbet „ülésező” emberek, akiknek az iskolaszéken kívül is bőven akad alkalmuk a közéleti aktivitásra. (Találkoztunk például olyan iskolaszékkel, amelynek az önkormányzati tagjai még „egyszer sem tették tiszteletüket” az üléseken.)

Az önkormányzati „oldal” gyenge aktivitását magyarázza az is, hogy az iskolaszékeket a törvény nem ruházta fel erős jogkörökkel (csupán véleményezési jogokat kaptak), és így az önkormányzatok nem veszik komolyan ezeket a szervezeteket, mindössze a formális demokrácia kellékeinek tekintik őket. Ez az értékelés nyilvánul meg azokban a konfliktushelyzetekben, amikor az önkormányzatok rendre utólag tájékoztatják az iskolaszékeket a döntéseikről, és amikor az iskolaszékek javaslatait nagyvonalúan és minden következmény nélkül figyelmen kívül hagyják.

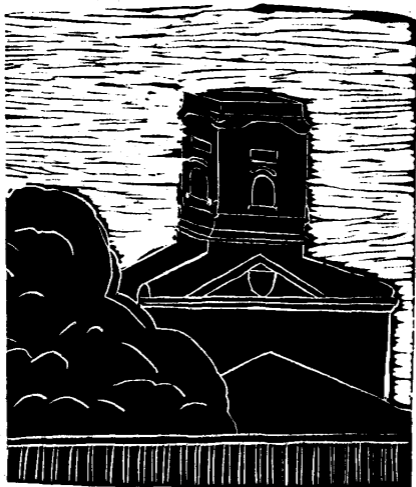
Végül soron ez azt eredményezi, hogy az iskolaszék mint szervezet csupán „kellemetlenkedni” tud a fenntartónak (levelezni kell velük és vitatkozni, tehát pluszmunkát adnak), de semmit sem tud elérni, vagyis a döntéseket nem tudja befolyásolni.

Az önkormányzati „oldal” azokban az iskolákban a legaktívabb, ahol mind a szülők, mind a fenntartók elégedetlenek az iskolavezetéssel. Ilyenkor az a kivételesen számító helyzet áll elő, hogy az önkormányzat fog össze a szülőkkel az igazgató megbuktatása érdekében, és az önkormányzati képviselők arra használják fel az iskolaszék üléseit, hogy közvetlenül informálódjanak az iskola belső problémáiról.

Az iskolaszékek a törvény előírásai szerint saját működési szabályzatuk megalkotásán túl nincsenek döntési jogokkal felruházva, de lehetőség van arra, hogy a fenntartók átruházzanak az iskolaszékre döntési jogköröket. 1995. évi vizsgálatunk során azt tapasztaljuk, hogy erre eddig még egyetlen iskolaszék esetében sem került sor. Még a legkiválóbban és a legnagyobb aktivitással működő iskolaszékek esetében sem merült fel az önkormányzatokban, hogy bármiféle fenntartói jogköröket átruházhatnának erre a szervezetre.

Az iskolaszékek vizsgálatából tehát arra következtettünk, hogy a működés során nemcsak az önkormányzati „oldal” aktivitásával vannak problémáik az iskolaszékeknek, hanem az önkormányzatok szemléletével is. A legtöbb iskolaszéki elnök azt panaszolta, hogy az önkormányzatok nem tekintik partnereiknek ezt a szervezetet, nem kéri ki a véleményét, és ha kérés nélkül közli, esetleg meghallgatják, de úgysem lesz semmiféle fogantatja.

Budai Éva, 11 éves